

Kitap Tanıtımı

Samira Kortantamer, *Bahri Memluklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir 1993, s. 208

M. Fatih YALÇIN*

Ege Üniversitesi Öğretim Üyesi Samira Kortantamer, doktorasını Almanya'daki Albrecht-Ludwigs Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Memlûkler ile ilgili kitap, makale, bildiri ve çeviri olmak üzere çok sayıda başarılı çalışmaya imza atan Samira Kortantamer, bu alanda yüksek lisans ve doktora seviyesinde tezlere danışmanlık yaparak, Türkiye'deki Memlûk çalışmalarına önemli katkılar sunmuştur. Tanıtılan kitap, Memlûkler ile ilgili ülkemizde yapılan önemli çalışmalar arasındadır.

Yazar, önsözde (s. 1-5) askerî bir yapıya sahip olan Memlûkler Devleti'nde devlet yönetiminde nüfûz sahibi oldukları için üst yönetim mensuplarının aralarındaki özel ilişkileri ve bu ilişkilerin Bahrî Memlûkler dönemindeki (1250-1382) iç ve dış siyasete etkilerini aydınlatmayı hedeflediğini belirtmiştir (s. 2-3).

Giriş bölümünde (s. 6-13) yazar, Memlûkler Devleti'nin kuruluşu ve belli başlı özelliklerini, Mısır'da bulunan ümera ve ulemanın Suriye bölgesindeki şehirlerdekilere göre devlet yönetiminde daha fazla nüfûz sahibi olduklarından bahsetmiş ve Bahrî Memlûkler dönemi ile ilgili araştırmanın en önemli kaynaklarını tanıtmıştır.

Üst Yönetim ve İlişkiler isimli ana bölüm (s. 14-176), Sultan, Halife ve Büyük emîrlere olmak üzere üç başlıktan müteşekkildir. Memlûkler Devleti'nde yönetici kadronun oluşmasını sağlayan kölelik sistemini ve özelliklerini anlattıktan sonra yazar, Memlûk sultanının yetkilerini ele almıştır. Daha sonra selefleri Eyyübîler'in aksine tam bir hanedan oluşturamayan Bahrî Memlûkler döneminde sultanların tahtı nasıl ele geçirdikleri üzerinde durmuştur.

Bahrî Memlûkler'in ilk sultanının Şecerü'd-Dür olduğunu kabul eden yazar, Berkuk'a kadarki sultanların tahta çıkış sürecini kronolojik olarak ele

---

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mfyalcin@sakarya.edu.tr

almıştır. Yazara göre, devletin kuruluş yıllarında genel olarak en güçlü emîr tahta çıkmayı başarmıştır. Sultan en-Nâsır Muhammed'den sonra ise güçlü emîrler tahta çıkmak yerine genç, tecrübesiz ve yetkisiz olup Sultan Kalavun ve en-Nâsır'ın soyundan gelen birini tahta geçirmişlerdir. Yazara göre bunun neticesinde iktidar, güçlü emîrlerin güdümünde kalmıştır.

Daha sonra Sultanlar'ın aileleri ile ilişkilerine değinen yazar, öncelikle sultanların eşlerini konu edinmiştir. Memlûkler dönemi tarihçilerinin sultanın eşleri hakkında çok az bilgi verdiklerini kaydeden yazar, kaynaklarda tespit edebildiği kadarıyla sultanların evlilik merasimlerinden örnekler vermiştir. Bahrî Memlûkler'in ilk döneminde sultan eşlerinin toplum hayatında fazla öne çıkmadığı kanaatinde olan yazar, Sultan en-Nâsır Muhammed'den sonraki yıllarda çocuk yaştaki ve tecrübesiz sultanların tahta geçirilmesi dolayısıyla sultanların annelerinin özellikle siyasî konularda ön plana çıktığını belirtmiştir. Daha sonra Sultanların oğulları ile ilişkileri üzerinde duran yazar, Memlûk kaynaklarının genellikle veliahtlık ilanı, sultanların oğullarının tutum ve davranışlarından hoşlanmadıkları hususlarda, sultan oğullarının ölümlerinde ve sultanın oğulları için yaptırıldıkları düğünlerde sultan oğullarından bahsettiklerini tespit etmiştir. Yazarın ifadelerinden anlaşıldığına göre Memlûk kaynakları, Memlûk sultanlarının aile fertleri arasında en az sultanın kızları ile ilgili bilgi vermektedir. Yazar, bu az sayıdaki bilgilerden, sultan kızlarının daha çok emîrlerle evlendirildiği görüşüne varmıştır.

Sultanların aileleri ile ilişkilerinden sonra yazar, sultanların üst düzey yönetimle ilişkilerini konu edinmiştir. Burada sultanların halife, emîrler, kadılar ve vezirle ilişkisini ön plana çıkarmıştır. Memlûkler döneminde yetkisi olmayıp sembolik bazı görevlere sahip olan Halife, Memlûk sultanının kontrolündeydi ve ondan maaş alan biriydi. Ayrıca sultan, gerektiğinde halifenin hapsedilebilir sürgüne yollanmasına da karar verebilirdi.

Memlûk emîrleri arasında Dımaşk nâibi Tenkiz'e uzunca yer veren yazar, Bahrî Memlûkler dönemindeki sultan-emîr ilişkisini bazı örnekler üzerinden anlatarak ele almış ve iki grupta incelemiştir. Buna göre, birinci grupta güçlü sultan-itaatkar emîr, ikinci grupta güçsüz sultan-güçlü emîr ilişkisi söz konusudur. Birinci grupta devletin yönetiminde sultan hâkim iken, ikinci grupta önde gelen emîrler ülkeyi yönetirdi.

Sultan merkezli ilişkilerden sonra halifeyi merkeze alarak, halifenin üst yönetim mensupları ile ilişkisine değinen yazar, Memlûk Sultanlarının yanı

sıra önde gelen büyük emîrlerin halifeye pek itibar etmediğini vurgulamaktadır.

Son olarak büyük emîrler arasındaki ilişkilere değinen yazarın, Türk ve aslen köle olan büyük emîrlerden kastının saltanat nâibi, atabek, üstâdâr ve vezirler olduğu anlaşılmaktadır. Yazar, Memlûkler döneminde emîrler arasındaki ilişkileri etkileyen faktörlerin onların kölelik hayatlarıyla ilgili olduğunu, Bahrî Memlûkler döneminde bir emîrin kışlada birlikte eğitim gördüğü memlûk arkadaşlarının sayısının, gücü ile doğru orantılı olduğunu ve bir emîrin efendisinin sultan olması durumunda o emîrin kariyerinin olumlu yönde etkilendiğini savunmaktadır.

Sonuç bölümünde (s. 177-179) özet şeklinde bir değerlendirme yapan yazar, daha sonra Bahrî Memlûk sultanlarının listesini ve Bahrî Memlûkler dönemindeki Abbâsî halifelerinin listesini vermiş, kaynakça ve indeks ile de eserini tamamlamıştır.

Sonuç itibariyle Bahrî Memlûkler döneminde devlet teşkilatının üst sıralarında yer alanların kendi aralarındaki ilişkileri başarılı bir şekilde ortaya koyan bu kitabın, Memlûkler dönemi ile ilgili çalışma yapmak isteyen başta yüksek lisans ve doktora öğrencileri olmak üzere araştırmacıların istifade edebileceği önemli çalışmalar arasında olduğu görülmektedir. Eser, Memlûkler ile ilgili çalışılabilecek muhtemel konular hakkında ipuçları vermektedir. Kullandığı çok sayıdaki kaynak ve araştırmalar ile dikkat çeken bu kitabın büyük önemi haiz olduğunu belirtmek gereklidir. Bununla birlikte, askerî sınıfın en üst rütbesinde yer alan, devletin ikinci adamı olan ve sultana vekalet eden saltanat nâibine geniş yer ayırmaması bir eksiklik olarak söylenebilir.